

Średniowieczne płytki posadzkowe z jeleniem świadectwem początków cegielnianej świetności Stołczyna (ob. Szczecin)

Author: Paulina Romanowicz

PL ISSN 0023-5881; e-ISSN: 2719-6496

DOI: <https://doi.org/10.23858/KHKM73.2025.3.005>

<https://rcin.org.pl/dlibra/publication/284963>

Jak cytować:

Romanowicz, P. (2025). Średniowieczne płytki posadzkowe z jeleniem świadectwem początków cegielnianej świetności Stołczyna (ob. Szczecin). Kwartalnik Historii Kultury Materialnej, 73(3), 409–418. <https://doi.org/10.23858/KHKM73.2025.3.005>

Paulina Romanowicz*

Średniowieczne płytki posadzkowe z jeleniem świadectwem początków cegielnianej świetności Stołczyna (ob. Szczecin)

Medieval deer-motif floor tiles as evidence for the origins of brickmaking
prosperity in Stołczyn (present-day Szczecin)

Abstrakt: W trakcie nadzoru archeologicznego podczas prac ziemnych przy mającym średniowieczną metrykę kościele w Stołczynie (Szczecin), odkryte zostało pół płytki posadzkowej z reliefem przedstawiającym jelenia. Miejsce znalezienia, chronologia oraz analogiczne znaleziska pozwalają postawić hipotezę, że co najmniej w XV w. na Stołczynie, wówczas wsi na północ od Szczecina, działała cegielnia, która wytwarzała ceglane elementy architektoniczne nie tylko dla najbliższej okolicy, ale i dla pobliskiego Szczecina. Byłoby to najstarsze świadectwo istnienia cegielni w miejscu, które w XIX i XX w. było zagłębiem tej gałęzi przemysłu.

Słowa kluczowe: płytka posadzkowa, jeleni, cegielnia, Stołczyn, Szczecin

Abstract: During archaeological supervision of earthworks at a medieval church in Stołczyn (Szczecin), half of a floor tile with a relief depicting a deer was discovered. The location of the find, its chronology and similar finds allow us to hypothesise that at least in the 15th century, Stołczyn, then a village north of Szczecin, had a brickyard that produced brick architectural elements not only for the immediate vicinity, but also for nearby Szczecin. This would be the oldest evidence of the existence of a brickyard in a place that was a centre of this industry in the 19th and 20th centuries.

Key words: floor tile, deer, brickyard, Stołczyn, Szczecin

---

* dr Paulina Romanowicz, Instytut Archeologii i Etnologii PAN
p.romanowicz@iaepan.edu.pl; <https://orcid.org/0000-0001-7522-1156>

I. Wstęp. II. Płytką posadzkowa z jeleniem. III. Symbolika. IV. Kontekst. V. Analogie. VI. Stołczyn — miejsce produkcji płytek? VII. Cegielnie na Stołczynie. VIII. Wnioski

I. Wstęp

Od lipca do listopada 2023 r. trwały prace ziemne przy kościele w Stołczynie, jednym z osiedli w północnej dzielnicy Szczecina. Sam kościół, jak i dawna wieś Stołczyn mają średniowieczną metrykę¹. Stojąca do dziś świątynia ceglana została wybudowana w XV w. w miejscu wcześniejszej, drewnianej z XIII w.² Jej obecny kształt to efekt przebudowy z XVIII w., o czym informuje napis nad wejściem do kościoła od strony zachodniej: *Anno Domini 1725*. Rozpoczęte w lipcu 2023 r. prace ziemne związane były z ratowaniem ściany wschodniej, odspajającej się od reszty bryły i wyraźnie przechylającej się w kierunku zbocza doliny Odry. Prace te polegały na odsłonięciu fundamentów zarówno od zewnątrz, jak i wewnątrz kościoła, wykonaniu mikropalowania oraz betonowego oczepu fundamentu. Działania ziemne ingerowały więc bardzo głęboko w grunt i w związku z natknięciem się na szczątki kostne z funkcjonującego tu do XIX w. cmentarza, Zachodniopomorski Wojewódzki Urząd Konserwatora Zabytków w Szczecinie zlecił nadzór archeologiczny nad wszystkimi pracami ziemnymi związanymi z otoczeniem i wnętrzem świątyni³. W trakcie nadzoru odkryto szereg zabytków, m.in. kamienny fundament wcześniejszej, drewnianej świątyni, dziewięć pochówków w układzie anatomicznym oraz tysiące kości ludzkich ze zniszczonych wcześniej grobów, szesnaście monet z okresu XIV–XVIII w., fragmenty szkieł okiennych, naczyń ceramicznych oraz ceramikę budowlaną, w tym płytki posadzkowe. Jedna z płytek, zachowana w połowie — jest tematem niniejszego opracowania.

II. Płytką posadzkowa z jeleniem

W jednym z wykopów, otwartym we wnętrzu świątyni, przy wzmacnianej ścianie wschodniej, została znaleziona połowa płytki posadzkowej z wyobrażeniem jelenia (ryc. 1). Płytką jest ceglana, wypalona w atmosferze utleniającej, pokryta ciemnozielonym, ołowianym szkliwem. Szkliwo na krawędziach jest starte aż do czerepu ceramicznego. Zachowane wymiary to: długość — 145 mm, wysokość — 95, grubość — 28–38 mm. Pierwotnie miała zapewne kształt zbliżony do kwadratu o wymiarach 14,5 × 14,5 cm.

Na stronie użytkowej, pokrytej szkliwem, widoczny jest wspomniany jeleń, wspięty na tylnych nogach. Przednie są w górze, jedna z nich wygięta. Widoczne jest częściowo poroże z pniem i odrostkami, a pod podbrzuszem umieszczona została trzylistna koniczyna. Wyobrażenie jelenia znajduje się wewnątrz okręgu, którego kontury przecinają się, dając początek drugiemu okręgowi stycznym, a w zasadzie jego ćwiartce, umieszczonej w narożniku płytki, stanowiącemu obramienie dla 1/4 kwiatu z szerokimi płatkami. Na tej podstawie należy wysnuć wniosek, że płytką jest elementem większej kompozycji, złożonej z co najmniej czterech płytek, z kwiatem w centrum.

¹ Białecki T., Turek-Kwiatkowska L. 1991, s. 239.

² Łuczak M. 2018, s. 134.

³ Prace nadzorowane były przez Autorkę artykułu.

Ryc. 1. Płytką posadzkowa z reliefem jelenia z kościoła w Stołczynie. Fot. P. Romanowicz

III. Symbolika

Analiza symboliki jelenia i koniczyny przedstawionych na płytce podłogowej z kościoła w Stołczynie wymaga osadzenia w chrześcijańskim systemie znaczeń oraz odniesienia do szerszego kontekstu ikonografii sakralnej późnego średniowiecza. Najstarszym znanym źródłem łączącym jelenia z wartościami duchowymi jest „Fizjolog” — aleksandryjski bestiariusz z III w. n.e., który w swej chrześcijańskiej wersji upowszechnił motyw jelenia ścigającego i wypłukującego wodą węże kryjące się w ziemi⁴. W tym ujęciu jelen symbolizował Chrystusa wypierającego zło, a zarazem duszę ludzką tęskniącą za Bogiem. Symbolika ta została szeroko przyjęta w średniowiecznej Europie i znalazła swoje odbicie zarówno w kaznodziejstwie, jak i sztuce sakralnej⁵.

Św. Augustyn odczytywał postać jelenia jako figurę duszy szukającej Boga — interpretację tę wspiera Psalm 42: „Jak łania pragnie wody ze strumieni, tak dusza moja pragnie Ciebie, Boże”⁶. Jeleń pojawia się też w innych księgach Starego Testamentu, m.in. w Pieśni nad pieśniami czy Psalmie 18, gdzie jego zwinność stanowi metaforę Bożego wsparcia⁷. Dodatkowo, cykliczne zrzucanie i odrastanie poroża interpretowano jako symbol śmierci i zmartwychwstania — co czyniło jelenia szczególnie nośnym znakiem w przestrzeniach liturgicznych. Interesujące obyczaje zarówno jelenia, jak i łania znajdowały swoje odzwierciedlenie w bestiariach, które z kolei dawały asumpt dla kolejnych skojarzeń w literaturze i sztuce⁸.

W rękopisach i na misach chrzcielnych jelen często występował jako *fons vitae*, czyli źródło życia, wskazując na sakrament chrztu jako odrodzenie duchowe. Z kolei w ikonografii

⁴ Fizjolog. 2003, s. 50–52.

⁵ Forstner D. 1990, s. 269–271.

⁶ Lurker M. 1989, s. 78.

⁷ Forstner D. 1990, s. 270.

⁸ Kobieliński S. 2002, s. 130–134.

średniowiecznej Europy Północnej, zwłaszcza w strefie bałtyckiej, funkcjonował także jako figura Chrystusa objawiającego się poganom — stąd popularny motyw białego jelenia z krzyżem między rogami⁹, obecny w żywotach św. Eustachego i św. Huberta. Ten ostatni, zgodnie z hagiograficzną tradycją, nawrócił się po spotkaniu z niezwyklej jeleniem podczas polowania w Wielki Piątek. Zwierzę to zachowywało się inaczej — nie uciekało, lecz odsłoniło bok, po czym przemówiło ludzkim głosem, wzywając Huberta do pokuty. Motyw ten był chętnie podejmowany w sztuce zachodnioeuropejskiej jako ilustracja przemiany duchowej i siły chrześcijańskiego objawienia¹⁰.

Zwierzę to występowało również w heraldyce — zarówno jako samodzielny symbol, jak i element złożonych herbów. W tym kontekście można mówić o jeleniu wspiętym (*rampant*), czyli stojącym na tylnych nogach, z przednimi uniesionymi — pozycja ta odpowiada przedstawieniu z płytki stołczyńskiej. Warto odnotować potencjalne wykorzystanie takich przedstawień w herbach fundatorów, właścicieli domów lub lokalnych wspólnot¹¹. Wskazuje to na możliwość dwuznacznego odczytania jelenia zarówno jako figury religijnej, jak i znaku identyfikacji świeckiej.

Drugi z motywów obecnych na płytce — trójlistna koniczyna — symbolizuje Trójcę Świętą. Popularność tego znaku wzrosła w średniowieczu, a jego znaczenie upowszechnił m.in. św. Patryk, który wykorzystywał koniczynę jako narzędzie katechezy przy wyjaśnianiu jedności Boga w trzech Osobach¹². Pojawia się ona niekiedy w dekoracjach sakralnych, także w inskrypcjach i zdobieniach chrzcielnic¹³.

Oba te motywy — jeleni i koniczyna — wskazują na sakralny charakter płytki i są spójne z jej lokalizacją w prezbiterium kościoła w Stołczynie, czyli przestrzeni, w której sprawowana była liturgia słowa i Eucharystia. Motyw jelenia, obecny w *Fizjologu*¹⁴ interpretowany był jako figura duszy ludzkiej poszukującej Boga, ale też jako obraz działania samego Chrystusa. Ten chrystologiczny wymiar symboliki jelenia odnosi się bezpośrednio do misterium paschalnego — centralnego wydarzenia celebrowanego w przestrzeni prezbiterium — oraz do działania łaski, które według chrześcijańskiej wykładni oczyszcza człowieka z grzechu i zła¹⁵. To właśnie tu głoszona była Ewangelia. Umieszczenie wizerunku jelenia w tym kontekście nabiera zatem głębokiego znaczenia teologicznego: staje się symbolem uczestnictwa w zbawczych wydarzeniach uobecnianych w liturgii. Z kolei trójlistna koniczyna, symbol Trójcy Świętej, przywołuje centralny dogmat wiary chrześcijańskiej, który znajdował swój wyraz zarówno w strukturze liturgii, jak i w architekturze sakralnej. Jej obecność na płytce umieszczonej w prezbiterium mogła pełnić funkcję dydaktyczną lub kontemplacyjną — podobnie jak w nauczaniu św. Patryka, który wykorzystywał koniczynę do wyjaśniania tajemnicy jedności Boga w trzech Osobach. Tak odczytywane, oba elementy dekoracyjne harmonizują z charakterem przestrzeni, w której koncentrowało się życie duchowe wspólnoty i gdzie celebrowana Eucharystia urzeczywistniała misterium obecności Boga pośród wiernych.

Zarazem warto umieścić te symbole w kontekście szerszych zjawisk ikonograficznych właściwych dla strefy bałtyckiej. W literaturze odnotowuje się występowanie średniowiecznych płytek posadzkowych z przedstawieniami jelenia na obszarze całej Europy, zwłaszcza w XIII–XV w.¹⁶ Przedstawienia te mogły mieć znaczenie dekoracyjne, symboliczne lub heraldyczne

⁹ Zob. Forstner D. 1990, s. 269; Pastoreau M. 2006, s. 85–86.

¹⁰ Pastoreau M. 2006, s. 88.

¹¹ Landgraf E. 1993a, s. 198.

¹² Forstner D. 1990, s. 196.

¹³ Zob. Kuczyńska-Mędrak J. 1970, s. 22.

¹⁴ *Fizjolog*. 2003, s. 50.

¹⁵ Forstner D. 1990, s. 212–213.

¹⁶ Zob. Landgraf E. 1993a; Landgraf E. 1993b; Landgraf E. 1997.

— a ich obecność w budowlach sakralnych była zgodna z tendencjami ikonograficznymi epoki. Na tle tej tradycji stołczyńska płytka jawi się jako część większego zjawiska kulturowego, możliwego do powiązania z lokalną produkcją ceramiczną, której analiza może wesprzeć tezę o istnieniu cegielni funkcjonującej przy klasztorze lub kościele już w XV w.

IV. Kontekst

Omawiane znalezisko należy z dużą dozą prawdopodobieństwa łączyć z pierwotnym wystrojem świątyni w Stołczynie, wybudowanej w drugiej połowie XV w. Wówczas, wg źródeł pisanych, w tym samym miejscu co wcześniejsza świątynia drewniana został wybudowany kościół murowany¹⁷. Akcją tę należy łączyć z faktem przyłączenia do parafii w Stołczynie wsi Przęsocin w 1441 r., dzięki czemu powiększyła ona swój zasięg terytorialny. Nowo wybudowany kościół miał kształt halowej świątyni z wieżą na zachodzie. Nie mamy żadnych informacji na temat jego wyglądu wewnątrz, gdyż uległ on zniszczeniom podczas oblężenia Szczecina przez wojska brandenburskie w 1677 r., po którym w początkach XVIII w. miała miejsce przebudowa, zakończona w 1725 r. W jej efekcie kościół zyskał transept oraz wyższą dzwonnice z iglicą, a całość została otynkowana zarówno wewnątrz, jak i na zewnątrz. Pojawiło się nowe, barokowe, wyposażenie świątyni w postaci ołtarza i ambony¹⁸.

Podczas prac ziemnych w 2023 r. udało się zidentyfikować warstwę w wykopie wewnątrz kościoła, zawierającą gruz i spaleniznę, którą z całą pewnością należy łączyć ze zniszczeniami wojennymi z XVII w. Omawiana płytka posadzkowa znajdowała się w warstwie poniżej, datowanej szeroko na XV–XVI w., stąd wniosek, że związana była z pierwotną bryłą świątyni i jej wnętrzem w drugiej połowie XV w.

V. Analogie

Średniowieczne kafle posadzkowe z wizerunkami jelenia znane są z różnych znalezisk w całej Europie¹⁹, pojawiają się na nich również koniczyny²⁰ lub bliżej nieokreślone trójlistne rośliny²¹. Takie zestawienia ikonograficzne datowane są głównie na XIII w. Najczęściej odkrywane są w kontekście sakralnym — cysterskim lub dominikańskim.

Na terenie Polski z kościoła i klasztoru dominikanów w Krakowie pochodzi złożona z dwóch płytek kompozycja z XIII w. pokazująca polowanie na jelenia, a także płytki z przedstawieniem biegnącego jelenia, które mogły być częścią sceny polowania, występować samodzielnie (jako symbol wierzącego chrześcijanina) lub w połączeniu z innymi przedstawieniami figuralnymi²².

Z bliższego terenu oraz o zbliżonej chronologii pochodzą znaleziska z kościoła św. Jana Chrzciciela w Stargardzie²³ oraz z badań przy ul. Włosienniczej/Szewskiej²⁴. Wszystkie one są, w przeciwieństwie do znaleziska ze Stołczyna, nieszkliwione i prezentują kroczącego jelenia (ryc. 2). Ich kompozycja jest jednak identyczna jak w omawianym zabytku — w całości musiała się składać z co najmniej czterech płytek, o czym świadczą ćwiartki kwiatów w narożnikach. Dość podobne są też roślinne elementy dekoracyjne. Znaleziska ze Stargardu wyglądają jakby wszystkie zostały wykonane z jednej matrycy. Stylistyczne podobieństwo do płytki ze Stołczyna

¹⁷ Łuczak M. 2018, s. 134.

¹⁸ Łuczak M. 2018, s. 134.

¹⁹ Por. Landgraf E. 1993b, s. 51–75.

²⁰ Landgraf E. 1993b, s. 53 (c. 9).

²¹ Landgraf E. 1993b, s. 55 (c. 19).

²² Kamińska J. 2022, s. 234.

²³ Burdziej M. 2013, s. 357–358.

²⁴ Niepublikowana, nr inw. 902/Sch/28/S; za informację ustną i zdjęcie zabytku dziękuję panu prof. Marcinowi Majewskiemu z Muzeum Archeologiczno-Historycznego w Stargardzie.

Ryc. 2. Płytką posadzkowa z reliefem jelenia ze Stargardu, z badań przy ul. Włosienniczej/Szewskiej. Fot. M. Szeremeta

potwierdza średniowieczne pochodzenie omawianego znaleziska. Płytki ze Stargardu datowane są bowiem na XIV–XV w.

Najbardziej jednak interesującą nas analogią jest łącznie jedenaście płytek posadzkowych odkrytych w jednym miejscu w Szczecinie (ryc. 3). Pozyskano je w 1995 r. podczas archeologicznych badań ratowniczych związanych z restytucją szczecińskiego Podzamcza, w obrębie kwartału zabudowy pomiędzy ulicami: Wielka Odrzańska, Rynek Nowy, Sienna i Osiek (kwartał nr 14). Nie były nigdy publikowane i są przechowywane w magazynie Działu Archeologii MNS²⁵. Wzór na nich jest silnie starty, nie ma śladów szkliwa, jednak z całą pewnością do ich wytworzenia została użyta matryca z identycznym wzorem, co na Stołczynie.

Przedstawiają wspięte jelenie w okręgu, na wszystkich płytkach skierowane w tę samą stronę. W prawym dolnym narożniku widoczne są ćwiartki kwiatów. Jednak, co ciekawe, po przekątnej do narożnika z kwiatem pojawia się następna ćwiartka okręgu z kolejnym kwiatem, co wskazywałoby na to, że mamy tu do czynienia z kompozycją dywanową (ryc. 4). Płytki ze Szczecina są delikatnie większe, mają wymiary 16 × 16 cm, grubość 5 cm.

²⁵ Numery inwentarza: nr inw. 69/14/S, 70/14/S; za udostępnienie informacji dziękuję panu mgr. Sławomirowi Słowińskiemu.

Ryc. 3. Płytkę posadzkową z reliefem jelenia ze Szczecina, Podzamecz, kwartał XIV.
Fot. P. Romanowicz

Miejsce znalezienia płytek posadzkowych w Szczecinie znajduje się w bliskim sąsiedztwie tzw. Rynku Nowego, powstałego po wyburzeniu w początkach XIX w. kościoła św. Mikołaja. Płytki znalezione zostały w jednej z piwnic, dziewięć stanowiło element jednej warstwy posadzki wewnątrz kamienicy, dwie — tak samo znajdowało się w posadzce w warstwie niżej. Oba poziomy posadzek można datować na XIX w.²⁶ Z dużym prawdopodobieństwem można zakładać, że pochodzą one ze zniszczonego kościoła, który po pożarze w 1811 r. dopiero kilka lat później został rozebrany. Na płytkach tych widoczne są ślady ingerencji ognia w postaci wtórnego przepalenia i spalenizny. Część płytek w piwnicy leżała reliefem w dół, stąd wniosek, że zostały tam użyte wtórnie, gdyż motyw dekoracyjny nie był dla osoby układającej posadzkę w kamienicznej piwnicy najistotniejszy.

Fundamenty kościoła były przedmiotem badań w 2022 r. Z informacji ustnych od prowadzących tam wykopaliska wiemy, że takich płytek *in situ* w posadzce nie znaleziono. Archeolodzy

²⁶ Z informacji ustnych od prowadzącego badania w 1995 r. w tym miejscu mgr. Sławomira Słowińskiego.

Ryc. 4. Rekonstrukcja kompozycji dywanowej z użyciem płytek ze Szczecina, Podzamcze, Kwartał XIV. Fot. P. Romanowicz

nie dotarli jednak do posadzki w prezbiterium, a z uwagi na dekoracyjność oraz miejsce znalezienia płytki na Stołczynie (prezbiterium właśnie) — być może tam należałoby się spodziewać posadzki ułożonej ze znalezionych płytek.

VI. Stołczyn — miejsce produkcji płytek?

Zarówno kościół św. Mikołaja w Szczecinie, jak i świątynia w Stołczynie łączy zaskakująco spójna sieć zależności instytucjonalnych i przestrzennych, sięgających średniowiecza. Oba kościoły pozostawały — choć w różnym czasie i zakresie — w orbicie wpływów cysterek z Klasztoru Panieńskiego pod wezwaniem Najświętszej Marii Panny w Szczecinie. Kościół św. Mikołaja, pierwotnie kaplica, przeszedł pod patronat tego klasztoru już w 1243 r. na mocy nadania księcia Barnima I. Choć jego ceglana budowę tradycyjnie datowano na rok 1335²⁷, badania archeologiczne prowadzone w 2022 r. sugerują wcześniejszą metrykę, sięgającą połowy XIII w.²⁸

²⁷ Fredrich C. 1922, s. 67.

²⁸ Zob. <https://www.tokfm.pl/Tokfm/7,189661,28874663,szczecin-sensacja-archeologiczna-to-najstarsze-mury-w-miescie.html> (dostęp 19.02.2024).

Z kolei kościoł w Stołczynie, w obecnej ceglanej formie wzniesiony w połowie XV w., poprzedzony był starszą, drewnianą budowlą²⁹, funkcjonującą od XIII w. jako lokalna świątynia parafialna dla Stołczyna, Kraśnicy, Glinek i Gocławia³⁰. W dokumencie książąt Świętobora i Bogusława z 1335 r. poświadczono przekazanie części ziem w Stołczynie na rzecz cysterek z klasztoru Najświętszej Marii Panny w Szczecinie. W XIV w. większość tych ziem — podobnie jak sąsiednich Kraśnicy, Glinek i Gocławia — przeszła w ręce zakonu kartuzów. W 1441 r. granice parafii stołczyńskiej rozszerzono o Przęsocin, co najprawdopodobniej dało impuls do budowy nowej, murowanej świątyni.

Istotne dla analizowanego tematu jest to, że po reformacji, w latach 1540 i 1573, w dokumentach dotyczących majątku kościoła św. Mikołaja pojawiają się wzmianki o posiadaniu przez tę świątynię zabudowań cegielni w Kraśnicy — czyli w jednym z kluczowych obszarów parafii stołczyńskiej³¹. Ten fakt rzuca nowe światło na możliwe relacje między obiema świątyniami, sugerując ciągłość nie tylko duchową i administracyjną, ale również gospodarczą. Tym samym powiązania te stanowią potencjalną przesłankę dla hipotezy o lokalnej, powiązanej z parafią stołczyńską produkcji płytek ceramicznych w XV w., być może w bezpośrednim związku z budową nowego kościoła.

VII. Cegielnie na Stołczynie

Przemysł cegielniany od początku historii tego miejsca był wizytówką Stołczyna oraz przylegających do niego Kraśnicy i Glinek³². Dotychczas najlepiej rozpoznana jest historia tutejszych cegielni w XIX i XX w.³³, a najstarsze do tej pory znane źródło pisane mówiące o działającej tu produkcji cegieł pochodzi 1592 r. Jest to dokument dotyczący sporu pomiędzy rolnikami ze Stołczyna a lennikami księcia pomorskiego dzierżawiącymi od niego sporną łąkę na granicy z Kraśnicą³⁴. Z artykułu C. Fredricha dowiadujemy się jednak, że istnieje zapis o cegielni w Kraśnicy już w 1540 r.³⁵ Wydaje się, że mogła ona istnieć już wcześniej, być może nawet w XIV i XV w., kiedy to budowane były oba opisywane wyżej kościoły murowane. Złoża gliny na Stołczynie, w Glinkach oraz Kraśnicy są bardzo bogate, a sam surowiec jest dobrej jakości — są to wysokiej jakości iły septariowe. Ponadto Kraśnica położona jest nad samym brzegiem Odry, co po pierwsze jest ważne z uwagi na proces produkcji cegieł³⁶, po drugie — z uwagi na możliwości transportowania gotowych wyrobów do miejsc docelowych, oddalonych od miejsca produkcji. Cegielnie nowożytnie na Stołczynie nawet w momencie istnienia już linii kolejowej (od 1898 r.), chętnie korzystały z rzeczno-transportu swoich produktów, zatem nic nie stało na przeszkodzie, by i w średniowieczu ten transport rzeczny w górę Odry, do starego Szczecinie, był organizowany.

VIII. Wnioski

Czy płytki znalezione w Stołczynie i w Szczecinie zostały wyprodukowane w cegielni w Kraśnicy? — pozostaje pytaniem otwartym. Nie mamy bowiem ani źródeł pisanych, ani też

²⁹ Łuczak M. 2018, s. 134.

³⁰ Od 1908 r. Kraśnica i Glinki zostały przyłączone do gminy Stolzenhagen-Kratzweick, po II wojnie światowej ta przynależność została utrzymana i obecnie zanika świadomość odrębności tych dwóch wsi, a tereny te są określane łącznie jako „Stołczyn”.

³¹ Fredrich C. 1922, s. 69.

³² Berghaus H. 1865, s. 1866; Dummann K. 1986, s. 133–137.

³³ Płoszczyńska M. 2004, s. 14–15.

³⁴ Romanowicz P. 2024, s. 158.

³⁵ Fredrich C. 1922, s. 96.

³⁶ Zob. Płoszczyńska M. 2004, s. 9–10.

śladów archeologicznych istnienia cegielni w średniowieczu na tym terenie. Wydaje się jednak nieprawdopodobne, żeby ówczesni właściciele tych ziem nie korzystali z bogactwa tego złoża naturalnego surowca oraz korzystnych warunków transportowych. Odnalezienie śladów archeologicznych może być bardzo trudne, gdyż teren ten został silnie przekształcony w okresie industrializacji. Nie wydaje się to jednak zupełnie niemożliwe. Jak dotąd jednak nie został podjęty żaden program badawczy w tym kierunku. Pozostaje nam czekać na takowy, a póki co — stawiać hipotezy na podstawie poszlak.

Znalezione w kościele na Stołczyźnie i na kwartale XIV w Szczecinie płytki zostały wykonane z użyciem tego samego wzoru do matrycy. Nie są znane inne analogie, które wskazywałyby na to, że ten konkretny wzór był powszechnie używany. Stąd zakładać można, że była to lokalna produkcja. Niewykluczone, że zostały one przygotowane i wypalone w jednym miejscu. Niewykluczone, że była to cegielnia w Kraśnicy, znana ze źródeł z XVI w.

BIBLIOGRAFIA

Źródła i opracowania publikowane

- Berghaus Heinrich. 1865. *Landbuch der Herzogthums Pommern und des Fürstenthums Rügen*, 2, 2, Anklam.
- Białecki Tadeusz, Turek-Kwiatkowska Lucyna. 1991. *Szczecin stary i nowy*, Szczecin.
- Burdziej Marcin. 2013. *Stargard, Stare Miasto, kościół św. Jana Chrzciciela, stan. 11a (AZP 32-10/167)*, „Stargardia”, 7, s. 357–358.
- Dumann Kurt. 1986. *Stettin — Stolzenhagen, Kratzwieck und Gotzlow*, Olde.
- Fizjolog. 2003. *Fizjolog*, Warszawa.
- Forstner Dorothea. 1990. *Świat symboliki chrześcijańskiej*, Warszawa.
- Fredrich Carl. 1922. *Die ehemalige Nikolaikirche in Stettin*, „Baltische Studien. Neue Folge”, 24/25, s. 65–98.
- Kamińska Justyna. 2022. *Zespół średniowiecznych płytek posadzkowych z kościoła i klasztoru dominikanów w Krakowie. Próba charakterystyki*, „Rocznik Krakowski”, 88, s. 229–252.
- Kobielski Stanisław. 2002. *Bestiarium chrześcijańskie*, Warszawa.
- Kuczyńska-Mędrak Jadwiga. 1970. *Gotycka cegielnica brązowa w kościele katedralnym w Lublinie*, „Roczniki Humanistyczne”, 18, 5, s. 20–34.
- Landgraf Eleonore. 1993a. *Ornamentierte Bodenfliesen des Mittelalters in Süd- und Westdeutschland 1150–1550*, „Denkmalpflege in Baden-Württemberg — Nachrichtenblatt der Landesdenkmalpflege”, 22, 4, s. 193–203.
- Landgraf Eleonore. 1993b. *Ornamentierte Bodenfliesen des Mittelalters in Süd- Und Westdeutschland 1150–1550*, 2, Musterkatalog, Stuttgart.
- Landgraf Eleonore. 1997. *Fliese*, [w:] *Reallexikon zur deutschen Kunstgeschichte*, red. W. Augustyn, 9, München, s. 1221–1269.
- Lurker Manfred. 1989. *Słownik obrazów i symboli biblijnych*, Poznań.
- Łuczak Marek. 2018. *Szczecin Skolwin-Stołczyn*, Szczecin.
- Pastoreau Michel. 2006. *Średniowieczna gra symboli*, Warszawa.
- Płoszczyńska Małgorzata. 2004. *Szczeciński przemysł ceramiki budowlanej do roku 1939*, [w:] *Piękno architektury ceglanej. Ginące technologie przemysłu ceramicznego*, Szczecin, s. 7–18.
- Romanowicz Paulina. 2024. *Gliniane fortuny. Dziedzictwo przemysłu cegielnianego na Stołczyźnie (Szczecin)*, „Materiały Zachodniopomorskie”, 19, s. 157–176.

Netografia:

<https://www.tokfm.pl/Tokfm/7,189661,28874663,szczecin-sensacja-archeologiczna-to-najstarsze-mury-w-miescie.html> (dostęp 19.02.2024)